

# Język polskich inskrypcji nagrobnych na cmentarzach w okolicach Oszmiany

**Karalina Kaspiarovich**

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

John Paul II Catholic University of Lublin, Poland

E-mail: [karalina.kaspiarovich@kul.pl](mailto:karalina.kaspiarovich@kul.pl)

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-4087-1599>

<https://ror.org/04qyefj88>

**Streszczenie.** Artykuł jest poświęcony analizie polskojęzycznych inskrypcji nagrobnych z cmentarzy w Żupranach, Cudzieniskach i Horodnikach w rejonie oszmiańskim na Białorusi. Materiał badawczy obejmuje 263 inskrypcje zawierające zapisy odbiegające od polszczyzny ogólnej. Analiza językowa pozwala wyróżnić liczne cechy na poziomie grafii, fonetyki, fleksji, składni i leksyki, ukształtowane głównie pod wpływem języka białoruskiego i rosyjskiego. Odmienności te są wynikiem wielowiekowych kontaktów językowych oraz stopniowych zmian w kompetencjach młodszych pokoleń. Zgromadzony materiał ukazuje inskrypcje nagrobne jako istotne świadectwo przywiązania lokalnej społeczności do polskiej tradycji, tożsamości i religii katolickiej.

**Słowa kluczowe:** napisy nagrobne, język inskrypcji nagrobnych, cmentarz, Oszmiana, język polski na Białorusi.

## The Language of Polish Tombstone Inscriptions in Cemeteries in the Ashmyany Area

**Abstract.** The article analyzes Polish-language tombstone inscriptions from cemeteries in Zhuprany, Tsudenishki, and Horodniki in the Ashmyany region of Belarus. A total of 263 inscriptions dated between 1914 and 2021 were analyzed, revealing numerous deviations from the norms of Standard Polish. The examined texts reflect both the specificity of the regional variety of the Polish language and the impact of contact with the Belarusian and Russian languages.

The linguistic analysis makes it possible to distinguish features at the levels of orthography, phonetics, morphology, syntax, and lexis. These include, among others, *akanye*, asynchronous realization of nasal vowels, palatalization of the consonants *r'*, *d'*, and *t'*, the mixing of the Latin and Cyrillic scripts, the use of non-masculine personal forms and patronymic naming patterns, lexical borrowings. These differences result from centuries-long language contact and gradual shifts in the linguistic competence of younger generations.

The researched material included 131 phonetic features, 99 morphological features, 76 syntactic features, 22 lexical items, and 238 orthographic variants, with orthographic phenomena accounting for 42% of the corpus. The study also identified region-specific inscription formulas absent in ethnic Polish areas.

**Received:** 2025 09 12. **Accepted:** 2025 11 15.

Copyright © 2025 Karalina Kaspiarovich. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The analysis demonstrates that tombstone inscriptions serve as an important testimony to the local community's attachment to the Polish cultural tradition, national identity, and Catholic faith.

**Keywords:** tombstone inscriptions, language of epitaphs, cemetery, Ashmyany, Polish language in Belarus.

---

## Lenkiškų antkapinių įrašų kalba Ašmenos rajono kapinėse

**Santrauka.** Straipsnyje analizuojami lenkiški antkapiniai įrašai iš Žiupronių, Čiudeniškų ir Garadnykų kapinių Baltarusijos Ašmenos rajone. Tyrimo apimtį – 263 antkapiniai įrašai, kuriuose yra nuokrypių nuo bendrinės lenkų kalbos. Kalbinė epitafijų analizė leidžia išskirti daugybę grafikos, fonetikos, morfologijos, sintaksės ir leksikos skirtumų, daugiausia atsiradusių dėl baltarusių ir rusų kalbų įtakos. Šios skirtybės yra ilgalaikių kalbinių kontaktų bei palaipsniui vykstančių jaunesnės kartos kalbinės kompetencijos pokyčių rezultatas. Surinkta medžiaga rodo, kad antkapiniai įrašai yra svarbus vietos bendruomenės prierašumo prie lenkų tradicijos, tapatybės ir religijos įrodymas.

**Raktažodžiai:** antkapiniai įrašai, epitafijų kalba, kapinės, Ašmena, lenkų kalba Baltarusijoje.

---

## 1. Wprowadzenie

Cmentarze stanowią istotne źródło wiedzy o przeszłości lokalnych społeczności – nie tylko w wymiarze kulturowym i religijnym, ale również językowym. Inskrypcje nagrobne, będące formą piśmiennictwa utylitarne, pełnią przede wszystkim funkcję przedstawieniową – służą przekazaniu danych o zmarłym oraz upamiętnieniu jego osoby [Długosz 2010, 14–15]. Ze względu na swój użytkowy charakter odzwierciedlają one język codzienny, styl epoki, a także tożsamość narodową i wyznaniową społeczności zamieszkujących dany region.

Celem niniejszego artykułu jest analiza regionalnych cech językowych obecnych w polskojęzycznych inskrypcjach nagrobnych z cmentarzy w Żupranach, Cudzieniskach i Horodnikach, położonych w rejonie oszmiańskim na północno-zachodniej Białorusi. Napisy te stanowią istotne źródło do badania wielojęzyczności i wielokulturowości regionu. Do analizy wybrano wyłącznie inskrypcje wykazujące wyraźne odstępstwa od polszczyzny ogólnej, co umożliwia ukazanie zarówno wpływów lokalnej odmiany języka, jak i kontaktów polszczyzny z innymi językami obecnymi na badanym obszarze.

Oszmiańszczyzna podlegała wielowiekowym przemianom wynikającym ze zmieniających się uwarunkowań geopolitycznych. W okresie Wielkiego Księstwa Litewskiego dominował tam *język ruski*, jednak po unii lubelskiej (1569) rozpoczął się stopniowy proces polonizacji, szczególnie widoczny od XVII wieku wśród szlachty i duchowieństwa. Po włączeniu regionu do Imperium Rosyjskiego w 1795 roku nasiliły się działania rusyfikacyjne, choć polszczyzna nadal pełniła funkcję ważnego nośnika tożsamości. W II Rzeczypospolitej język polski odzyskał znaczenie administracyjne i edukacyjne, wspierany przez działalność Kościoła katolickiego. Po 1939 roku jego obec-

ność w przestrzeni publicznej została ograniczona, lecz zachował się w sferze religijnej.

Badania nad nekropoliami pogranicza białorusko-litewskiego oraz terenów współczesnej Białorusi są nieliczne. Język nagrobków z rejonu dzierżyńskiego analizowała Jadwiga Kozłowska-Doda [Дода 1997; Kozłowska-Doda 2000], a inskrypcje z powiatów widzkiego i postawskiego – Irena Maryniakowa [Maryniakowa 2001]. Napisom z parafii dryświackiej poświęciła artykuł Anna Stelmaczek [Stelmaczek 2002], a formułom tekstowym pogranicza białorusko-litewsko-polskiego – Anna Łukuć [Łukuć 2011]. Analizę napisów z rejonów mostowskiego i wołkowyskiego opracowała Katarzyna Konczewska [Konczewska 2014]. Wybrane cechy językowe inskrypcji na Białorusi przedstawili również Wiaczesław Werenicz [Werenicz 2001] i Stanisław Boridczenko [Boridczenko 2021].

Białoruska badaczka Taciana Ivanitskaja [Ivanitskaja 2021] przeanalizowała polsko- i rosyjskojęzyczne inskrypcje z XIX i pierwszej połowy XX wieku z kilku miejscowości, w tym z Holszan (rejon oszmiański). Jej praca wnosi ważne dane do badań epigraficznych regionu, choć koncentruje się na zagadnieniach wokalizmu i nie obejmuje nowszego materiału z okolic Oszmiany. Niniejszy artykuł poszerza ten obszar badań, przedstawiając szczegółową analizę polskich inskrypcji z Żupran, Cudzieniszek i Horodników, które dotąd nie były całościowo opracowane.

## 2. Charakterystyka materiału badawczego

Materiał badawczy wykorzystany w niniejszym artykule został zgromadzony podczas badań terenowych przeprowadzonych latem 2024 roku. W ich trakcie pozyskano inskrypcje nagrobne zawierające formy odbiegające od polszczyzny ogólnej: w Żupranach odnotowano 99 takich zapisów, w Cudzieniszkach – 94, a w Horodnikach – 70. Za odstępstwa od polszczyzny ogólnej uznano każdą formę językową, która jest niezgodna ze skodyfikowaną normą współczesnego języka polskiego. Formy te można interpretować jako rezultat kontaktu językowego lub przejaw polszczyzny regionalnej.

Zgodnie z danymi uzyskanymi z odpowiednich rad wiejskich (tzw. *sielso-wietów*), według stanu na marzec 2025 roku, liczba pochowanych osób wynosiła: na cmentarzu w Żupranach – 4009, w Cudzieniszkach – 1256, a w Horodnikach – 1066. Należy jednak zaznaczyć, że liczba pochowanych osób nie jest tożsama z liczbą nagrobków ani inskrypcji, dlatego dane te mają charakter orientacyjny. Z uwagi na przyjęty cel badawczy pominięto opis przestrzenny cmentarzy i pełną inwentaryzację nagrobków. Analizowany materiał obejmuje napisy nagrobne z lat 1914–2021, przy czym największe nasilenie cech regionalnych obserwuje się w inskrypcjach powstałych po 1950 roku.

Badane cmentarze są głównie katolickie, choć występują na nich także nagrobki prawosławne z inskrypcjami w języku rosyjskim. Użycie tego języka nie stanowi jednak jednoznacznego wyznacznika przynależności wyznaniowej, gdyż pojawia się również na nagrobkach katolickich. Zjawisko to, nasilone w ostatnich dekadach, ma charakter wieloczynnikowy i wiąże się m.in. z ograniczoną znajomością polszczyzny oraz czynnikami kulturowo-społecznymi. Sporadycznie odnotowuje się też inskrypcje białoruskie, nadal rzadkie zarówno w środkowo-wschodniej, jak i zachodniej Białorusi [por. Kozłowska-Doda 2000, 111; Werenicz 2001, 171; Konczewska 2014, 70; Boridzenko 2021, 230]. Odnotowano je w ostatnim dziesięcioleciu.

Należy podkreślić, że inskrypcje nagrobne stanowią specyficzną formę języka pisanego, co utrudnia jednoznaczne określenie przyczyn zastosowania określonych form graficznych, takich jak np. pomijanie znaków diakrytycznych. Jak zauważa Kozłowska-Doda, napisy te „mogą, ale nie muszą, odzwierciedlać wymowę mieszkańców badanego terenu”, gdyż wiele zjawisk występujących w inskrypcjach ma charakter wyłącznie graficzny [Kozłowska-Doda 2000, 113].

Odchylenia na poziomie graficznym i ortograficznym mogą wynikać z nakładania się różnych czynników. Należy tu wymienić m.in. brak dostępu do polskojęzycznej edukacji i kultury, co sprzyja utrwalaniu się ustnych form języka w piśmie. Istotny wpływ na formę inskrypcji miały również ograniczenia techniczne warsztatów kamieniarskich sprzed kilku dekad, w tym brak obsługi polskich czcionek w używanym oprogramowaniu. Współcześnie ostateczny kształt napisów nagrobnych najczęściej ustalany jest przez młodsze osoby dorosłe z danej społeczności, które często nie posiadają pełnej kompetencji językowej w zakresie polszczyzny. Teksty te powstają samodzielnie lub przy wsparciu osób deklarujących częściową znajomość języka, co powoduje, że w rezultacie pojawiają się liczne formy odbiegające od polszczyzny ogólnej.

Warto zaznaczyć, że odnawianie starszych nagrobków często wiązało się z popełnianiem błędów językowych, w tym pomijaniem znaków diakrytycznych, mimo zachowanych śladów oryginalnego, poprawnego zapisu. Praktyki te świadczą o zmianach w kompetencjach językowych kolejnych pokoleń i nadają nagrobkom charakter palimpsestu – warstwowego zapisu pamięci, w którym nowe inskrypcje nadpisują wcześniejsze. Dodatkowo obserwuje się niekonsekwencję w doborze języka – w obrębie rodzinnej kwatery grobowej mogą współwystępować inskrypcje w języku polskim i rosyjskim<sup>1</sup>.

Wszystkie badane cmentarze znajdują się na terenie rejonu oszmiańskiego. Jednym z nich jest cmentarz w miejscowości Żuprany – dawnym miasteczku

---

<sup>1</sup> Podobne przypadki występowania inskrypcji w różnych wersjach językowych odnotowano także na Grodzieńszczyźnie [Konczewska 2014, 74], na Litwie [Karaś 2010, 69] i Łotwie [Ostrówka 2014, 49].

położonym 10 km od Oszmiany, wzmiankowanym po raz pierwszy w 1403 roku [Haceвич 2009, 209]. W miejscowości znajduje się neogotycki kościół pw. św. Piotra i Pawła, wzniesiony w 1875 roku [Кулагін 2008, 145], a tuż za nim usytuowany jest cmentarz parafialny. W 1900 roku został tu pochowany białoruski poeta Franciszek Boguszewicz. W 1931 roku Żuprany liczyły 657 mieszkańców [WMRP, 38], natomiast obecnie liczba oscyluje wokół 750 osób [Bespyatov 2025b]. Zgodnie ze spisem powszechnym z 2009 roku radę wiejską Żuprany – obejmującą 49 miejscowości i 5 chutorów – zamieszkiwało 4126 osób, w tym 88,6% Białorusinów, 7% Polaków i 3,4% Rosjan [Bespyatov 2025a].

Drugim analizowanym obiektem jest cmentarz parafialny w Cudzieniszkach, wsi położonej około 5 km od granicy z Litwą, w pobliżu przejścia granicznego Kamienny Łog – Miedniki. Obecnie wieś należy do rady wiejskiej Kamienny Łog. Znajduje się tu kościół św. Jakuba, ufundowany na początku XVII wieku [Кулагін 2008, 365]. Cmentarz parafialny usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu, w odległości około 0,5 km od świątyni. W 1931 roku liczba mieszkańców Cudzieniszek wynosiła 384 osoby [WMRP, 35], natomiast według danych z 2009 roku – 183 [Bespyatov 2025b]. W radzie wiejskiej Kamienny Łog, według danych z 2009 roku, mieszkało 919 osób, w tym 84,2% Białorusinów, 11,8% Polaków i 2,2% Rosjan [Bespyatov 2025a].

Trzeci z badanych cmentarzy znajduje się w Horodnikach – niewielkiej wsi należącej do rady wiejskiej Kolczuny. Na miejscowym cmentarzu znajduje się drewniana kaplica katolicka pw. Najświętszej Marii Panny, wzniesiona w 1864 roku jako kaplica grobowa rodziny Śniadeckich – właścicieli okolicznych dóbr. Spoczywa tu m.in. Jędrzej Śniadecki – wybitny uczonek, lekarz i publicysta epoki oświecenia. W 1931 roku Horodniki liczyły 200 mieszkańców [WMRP, 32], w 2009 – 104, natomiast w 2019 roku – zaledwie 54 osoby [Bespyatov 2025b].

W dalszej części artykułu przedstawiono analizę materiału badawczego obejmującego 263 inskrypcje nagrobne. Wyodrębniono w nich regionalne cechy językowe na różnych poziomach: fonetycznym, morfologicznym, składniowym, leksykalnym, a także w zakresie grafii i ortografii. W odniesieniach do źródeł inskrypcji zastosowano następujące skróty: Żuprany – (Żup), Cudzieniszki – (Cudz), Horodniki – (Hor).

### 3. Osobliwości graficzne i ortograficzne inskrypcji

W analizie materiału językowego wyróżnia się m.in. zjawiska graficzne/ortograficzne oraz fonetyczne. Za graficzne uznaje się formy, których zapis nie znajduje uzasadnienia w wymowie – wynikają one z pomijania znaków diakrytycznych, niekonsekwencji ortograficznych bądź ograniczonych kompetencji piśmienniczych autorów inskrypcji. Natomiast za fonetyczne traktuje

się zapisy odzwierciedlające lokalną wymowę i stanowiące próbę graficznego oddania rzeczywistej realizacji głoskowej. Klasyfikacja poszczególnych form wymaga przy tym uwzględnienia specyfiki regionalnej odmiany polszczyzny.

### 3.1. *Wahanie z || ż*

Jedną z cech z zakresu grafii jest wahanie w zapisie znaków diakrytycznych. Zjawisko to ilustruje m.in. 16 wystąpień wahanía liter *z || ż*: *Boze* (Cudz), *Elzbieta* (Cudz), *Jazewicz* (Hor), *meza* (Hor), *od zony* (Żup), *Zelwetro* (Cudz), *Zuk* (Cudz), *Zukowska* (Hor), *Zukowski* (Hor), *Zukowskie* (Cudz), *zyl* (Żup), *zyla* (Żup/Hor), *zyla* (Żup).

### 3.2. *Wahanie o || ó || u*

W inskrypcjach nagrobnych odnotowano 77 przypadków wahanía liter *o || ó || u*: *corka* (Hor), *corki* (Żup), *curek* (Żup), *curka* (Żup), *curki* (Żup/Cudz/Hor), *ot curki* (Żup), *Iozef* (Żup), *Jozef* (Żup), *Jozefa* (Żup), *Juzef* (Żup/Cudz/Hor), *Juzefa* (Cudz/Hor), *pokoi* (Żup), *pokoj* (Żup/Cudz/Hor), *pokui* (Żup), *pokuj* (Żup/Cudz/Hor), *od rodziców* (Żup), *synow* (Hor), *od wnókuw* (Hor). Wahanie *o || ó* odzwierciedla brak zaznaczenia znaku diakrytycznego (błąd ortograficzny), natomiast wahanie *o || u* odzwierciedla wymowę w piśmie i ma podłoże fonetyczne. Podobne wahanía notuje się także na innych cmentarzach na Białorusi i poza jej granicami [Kozłowska-Doda 2000, 114; Stelmaczonek 2002, 88; Karaś 2011, 103; Konczewska 2014, 76; Ostrówka 2014, 54].

### 3.3. *Występowanie l zamiast ł*

W materiale odnotowano także 63 przypadki użycia litery *l* zamiast *ł*: *Aniol* (Żup), *Bolzan* (Żup), *Boleslaw* (Cudz), *Bronislaw* (Żup), *Bronislav* (Żup), *Bronislaw* (Żup/Cudz/Hor), *Bronislawa* (Żup/Hor), *Czeslaw* (Żup/Cudz), *Dziatłowicz* (Hor), *Jablonski* (Żup), *Kamala* (Cudz), *Kozłowska* (Hor), *Lapszewicz* (Cudz), *Lozowska* (Cudz), *Lozowskie* (Cudz), *Lukaszewicz* (Żup), *Michal* (Żup/Cudz), *Mieczyslaw* (Cudz), *Mlynska* (Cudz), *Mlynski* (Cudz), *mial* (Żup), *Pawel* (Cudz), *Pawlowska* (Żup), *Polonskie* (Cudz), *Polujanska* (Cudz), *Polyjanskie* (Cudz), *Stanislaw* (Żup/Cudz/Hor), *Stanislawa* (Żup/Cudz), *od Stanisława* (Cudz), *Stanislav* (Cudz), *Suchlabowicz* (Żup), *Szacilo* (Żup), *Szydlowska* (Żup), *Toloczko* (Żup), *Waclaw* (Żup/Hor), *Walodzko* (Cudz), *Wladyslaw* (Cudz), *Wladyslawa* (Żup), *zginol* (Hor), *Zemlo* (Cudz), *zmarl* (Żup), *zmarla* (Żup/Hor), *zyl* (Żup), *zyla* (Żup/Hor). Prawdopodobne wydaje się wiązanie tej cechy z grafia, chociaż niektórzy badacze nie wykluczają również podłoża fonetycznego tej cechy [Konczewska 2014, 76]. Występowanie takich form może być uwarunkowane brakiem polskich znaków w krojach pisma, nieznamościami polskiego systemu językowego oraz brakiem opozycji fonologicznej między spółgłoskami *l* i *ł* w językach białoruskim i rosyjskim.

### 3.4. *Mieszanie i || j*

Z zakresu grafii wskazać można również na mieszanie *i || j* (29 poświadczeń): *Djatłowiczy* (Hor), *Emilja* (Cudz), *Felicia* (Żup), *Ianina* (Żup), *iego* (Żup/Cudz/Hor), *iej* (Hor), *iedo* (Żup), *Iozef* (Żup), *jei* (Cudz), *Jgnacyj* (Hor), *Julja* (Cudz), *Juljan* (Cudz), *Khuiszo* (Żup), *kochanei* (Cudz), *Maryia* (Żup), *Możeiki* (Żup), *na pamjatka* (Żup), *pokoi* (Żup), *pokui* (Żup), *od synowei* (Żup), *Stanjsław* (Hor), *Wiktorja* (Cudz), *Wiktorji* (Cudz), *Wiktoryia* (Żup). Obecność litery *j* w niektórych zapisach może zarówno odzwierciedlać specyfikę lokalnej wymowy, jak i zachowywać archaiczną formę ortograficzną.

### 3.5. *Asynchroniczna realizacja samogłosek nosowych*

W inskrypcjach widoczna jest także asynchroniczna realizacja samogłosek nosowych przed spółgłoskami zwartymi, przejawiająca się w różnorodnych formach zapisu: *pamiontk*a (Żup/Cudz/Hor), *na pamiontk*a (Żup), *pamenc* (Żup), *pamień*c (Żup), *pamienć* (Żup), *pamientamy* (Żup), *Wenckowski* (Żup), *od ziencia* (Żup/Hor) – odnotowano 22 przypadki tej cechy. W wyrazach takich jak *menża* (Żup) czy *Szczensy* (Żup) obserwujemy rozłożoną artykulację samogłoski nosowej przed spółgłoskami szczelinowymi. Interesujący jest również przykład *pamiantka* (Żup), w którym nosówka *a* uległa rozłożeniu, a w temacie pozostała samogłoska *a*. Z kolei formy *pamentka* (Cudz) oraz *pamientka* (Hor) mogą być rezultatem wyrównania analogicznego.

### 3.6. *Mieszanie alfabetu łacińskiego i cyrylicy*

Kolejnym przykładem z zakresu grafii jest mieszanie alfabetu polskiego (łacińskiego) z cyrylicą. Tego rodzaju interferencja występuje w sytuacjach, gdy do jednego systemu językowego przenikają elementy graficzne języka używanego częściej. Zjawisko to odnotowuje m.in. Kozłowska-Doda [Kozłowska-Doda 2000, 117], wskazując, że dotyczy ono zarówno napisów starszych, jak i współczesnych. W analizowanym materiale zaobserwowano następujące przypadki: występowanie cyrylicznego *p* zamiast *r*: *Weponika* (Hor), *zmapł* (Żup); cyrylicznego *m* zamiast *t*: *Konsmancyia* (Żup); ros. и zamiast *u*: *duży* (Żup), *Sichlabowicz* (Żup); cyrylicznego д zamiast *g*: *iedo* (Żup); cyrylicznego н zamiast *n*: *Helena* (Hor); cyrylicznego y zamiast *u*: *dyszy* (Cudz), *Polyjansk*ie (Cudz) (postać znormalizowana: *Połujański*), *wnykow* (Żup) – łącznie 10 wystąpień [por. Konczewska 2014, 75; Ostrówka 2014, 55].

### 3.7. *Transliteracja imion i nazwisk*

W analizowanym materiale odnotowano również przypadki użycia liter charakterystycznych dla alfabetu łacińskiego w wersji angielskiej. Zjawisko to można interpretować jako rezultat transliteracji imion i nazwisk z języka bia-

łoruskiego na język angielski, co jest powszechną praktyką w dokumentach urzędowych. W transliteracji tej, zgodnie z międzynarodowymi normami, głoska *j* oddawana jest jako *y*, *cz* jako *ch*, a *sz* jako *sh*. Efektem są cztery zapisy takie jak: *Yanina* (Cudz), *Kitkevich* (Cudz), *Michnewich* (Żup), *Shukelowich* (Żup).

### 3.8. Zastępowanie litery w literę *v*

W niektórych zapisach występuje zjawisko zastępowania polskiej litery w literę *v* (6 wystąpień): *Bronislav* (Żup), *Savicka* (Żup), *Savicki* (Żup), *Stanislav* (Cudz), *Valerija* (Żup), *Viktorija* (Cudz). Można je interpretować jako przejaw ograniczonej znajomości zasad pisowni polskiej.

### 3.9. Lustrzany zapis liter

W materiale pojawiły się także cztery wyrazy zawierające lustrzany zapis liter *z*, *d*, *n*: *dzieci* (Żup), *prosi o moblitwe* (Żup), *Genowefa* (Cudz), *kochanej* (Żup).

### 3.10. Litery z kropkami

Ponadto zaobserwowano trzy przykłady zapisu spółgłosek z kropkami w miejscach polskich liter diakrytycznych, takich jak *ć*, *ś*, oraz dwuznak *cz*: *Mackojć* (Żup), *swiatłość* (Żup), *Żdanowić* (Hor).

## 4. Fonetyka

### 4.1. Akanie

Na płaszczyźnie fonetycznej obserwuje się zjawisko akania, polegające na przejściu nieakcentowanych samogłosek *e* oraz *o* w samogłoskę *a*. Zjawisko to ilustruje 13 przykładów: *Franciszek* (Cudz), *Frantiszak* (Żup), *Harbaczewska* (Żup), *Kłusza* (Żup), *Łakucijewska* (Cudz), *Łakucijewski* (Cudz), *Łakucijewskich* (Cudz), *Raman* (Cudz), *Salahubowa* (Hor), *Sasnowska* (Hor), *Sidarowicz* (Hor), *Walodzko* (Cudz), *Wladimesz* (Cudz). Akanie ma podłoże białoruskie i przejawia się zarówno w mowie, jak i w piśmie. Stanowi ono charakterystyczną cechę znacznej części obszaru Białorusi [Kozłowska-Doda 2000, 114; Maryniakowa 2001, 244; Stelmaczonek 2002, 88; Konczewska 2014, 76], a także występuje na Wileńszczyźnie, Kowieńszczyźnie i Łotwie [Syrnicka 2001, 294; Karaś 2011, 103; Ostrówka 2014, 54].

### 4.2. Denazalizacja samogłosek nosowych

Przejawem odmiennej realizacji samogłosek nosowych w analizowanym materiale jest ich denazalizacja – odnotowano 17 przypadków. Proces ten przejawia się przede wszystkim w pominięciu znaku diakrytycznego (tzw. ogonka),

co wynika najprawdopodobniej z cech graficznych zapisu. Przykłady: *meza* (Hor), *pamiatka* (Żup/Cudz/Hor), *pamieci* (Hor), *pameć* (Żup), *pamiec* (Żup), [zmarł] *smiercia tragiczna* (Hor), *pamietamy* (Żup). Denazalizacja występuje także w pozycjach, w których jest zgodna z normą fonetyczną języka polskiego, np. przed spółgłoską *ł*: *zginol* (Hor), *zginol* (Hor), a także w wygłosie: *prosi o moblitwe* (Żup). Zarówno realizacje denalizowane, jak i asynchroniczne (omówione wcześniej) mogą wynikać z ograniczonej znajomości polskiej ortografii. Trzeba przy tym pamiętać, że języki wschodniosłowiańskie nie posiadają fonemów nosowych, co dodatkowo utrudnia ich poprawny zapis użytkownikom tych języków.

#### 4.3. Palatalizacja spółgłosek *r'*, *d'*, *t'*

W analizowanym materiale językowym wyraźnie uwidacznia się wpływ języka rosyjskiego, szczególnie w zakresie spółgłosek palatalnych. Dotyczy to m.in. palatalizacji spółgłoski *r'*, obecnej w formach: *Andriewska* (Hor), *Andriewski* (Hor), *Andrijewski* (Hor), *Genrich* (Żup), *Genrih* (Cudz), *Gienrich* (Hor), *Grigorij* (Hor), *Henrik* (Cudz), *Spiridowicz* (Cudz). Obserwuje się także realizację zmiękczonej spółgłoski *d'*: *Diebieś* (Hor), *dieci* (Żup), *Djatłowicz* (Hor), *Genadij* (Hor), *Kirdik* (Żup), *niepszydiesz* (Hor), *pazdiernika* (Żup), *od rodziny* (Żup), *Wladimesz* (Cudz). Spółgłoska *t'* pojawia się w formach typu: *Frantyszak* (Żup), *Frantyszek* (Hor), *Frantyszka* (Hor), *Matiejkowicz* (Żup) – w sumie odnotowano 25 przypadków [por. Kozłowska-Doda 2000, 115; Ostrówka 2014, 54].

#### 4.4. Wahania spółgłosek twardych i miękkich

Charakterystyczną cechą fonetyki północnokresowej są również wahania w zakresie twardości i miękkości spółgłosek, będące rezultatem kontaktu polszczyzny z językami wschodniosłowiańskimi. Odnotowano 31 takich realizacji: *Akinczo* (Cudz), *ciebe* (Hor), *Gardzewicz* (Żup), *Hawłasewicz* (Cudz), *Junewicz* (Hor), *Kazimerza* (Cudz), *Ketrys* (Żup), *Kitkevich* (Cudz), *Kosewicz* (Żup), *Manczak* (Żup), *Mankowska* (Hor), *Michnewich* (Żup), *ne* (Hor), *ojciec* (Hor), *pamenc* (Żup), *pamięć* (Żup), *Petkewicz* (Cudz), *pszyjdzem* (Hor), *pszyjdziesz* (Hor), *Rogelskie* (Hor), *Shukelowich* (Żup), *Sinkewicz* (Żup), *Swerbutowicz* (Hor), *Szukełowicz* (Żup), [zmarła] *tragiczne* (Hor), *Wenckowski* (Żup), *Wladimesz* (Cudz), *Wojtech* (Cudz), *Zabelska* (Cudz), *Zabelski* (Cudz), *Zabelskie* (Cudz).

#### 4.5. Depalatalizacja *ń* w nazwiskach zakończonych na *-ński*

Osobno można wskazać na tendencję do stwardnienia spółgłoski *ń* w pozycji przed sufiksem *-ski*, *-ska*, co stanowi odzwierciedlenie realizacji charakterystycznych dla języka rosyjskiego i białoruskiego, w których spółgłoska

*n* w tej pozycji zachowuje twardość: *Jablonski* (Żup), *Jasinskaja* (Cudz), *Jazynska* (Hor), *Mlynska* (Cudz), *Mlynski* (Cudz), *Polonskie* (Cudz), *Polujanska* (Cudz), *Polyjanskie* (Cudz), *Szymanska* (Cudz), łącznie 9 przypadków [por. Karaś 2010, 72; Ostrówka 2014, 54].

#### **4.6. Realizacja półpalatalna spółgłosek miękkich ś, ź, dź**

W materiale źródłowym odnotowano również 14 przykładów odmiennej realizacji spółgłosek miękkich (*ś, ź, dź*), które świadczą o półpalatalnej artykulacji pod wpływem systemu fonologicznego języków białoruskiego i rosyjskiego: *pazdziernika* (Hor), *smierc* (Żup/Hor), *smiercia* (Hor), *smiercią* (Cudz), *Snieszko* (Cudz), *swiatłość* (Żup), *swieci* (Żup), *Swirska* (Żup), *Swirski* (Żup), *Walodzko* (Cudz), *zęcia* (Hor). W części przypadków nie można wykluczyć również graficznego pominięcia znaku miękkości (kreseczki), co dodatkowo komplikuje interpretację niektórych form.

#### **4.7. Dźwięczna krtaniowa spółgłoska h**

W języku białoruskim charakterystyczna jest obecność dźwięcznej krtaniowej spółgłoski *h*, która w wielu wyrazach odpowiada polskiemu *g*. Podczas gdy w języku polskim głoska ta zachowała wymowę tylnojęzykową, w białoruskim przesunęła się ku artykulacji krtaniowej. Poświadczono 8 przykładów tego zjawiska w zapisie nazwisk: *Bohdanowicz* (Cudz/Hor), *Bohdanowiczowie* (Cudz), *Bohdziewicz* (Żup), *Harbaczewska* (Żup), *Hawłasewicz* (Cudz), *Salahubowa* (Hor). Użycie litery *h* w miejsce ogólnopolskiego *g* wskazuje, że wymowa białoruska była w pełni uświadamiana i znalazła swoje odzwierciedlenie w pisowni.

#### **4.8. Uproszczenie grup spółgłoskowych i ubezdźwięcznienie spółgłosek**

W materiale odnotowano również 9 poświadczeń uproszczeń grup spółgłoskowych: *zmar* (Żup), *dla najdroszego ojca* (Żup), *najdrosza* (Hor), *niepszydiesz* (Hor), *pszydziem* (Hor). Wskazują one na tendencję do redukcji trudnych artykulacyjnie zbitek spółgłoskowych. Ponadto pięć form takich jak *Pszybylskie* (Cudz), *niepszydiesz* (Hor), *pszydziem* (Hor), *pszyjdzem* (Hor), *Wladimesz* (Cudz) świadczą o tym, że ubezdźwięcznienie spółgłosek znalazło odzwierciedlenie w zapisie, gdzie nad pisownią etymologiczną przeważała zasada fonetyczna.

### **5. Fleksja**

#### **5.1. Formy niemęskoosobowe nazwisk par małżeńskich**

Cechy językowe z zakresu fleksji mają podłoże w języku białoruskim bądź rosyjskim. Jednym z ich przejawów jest brak charakterystycznych dla języ-

ka polskiego końcówek męskoosobowych w nazwiskach par małżeńskich, a także tworzenie form nazwisk w sposób niezgodny z polską normą gramatyczną. Dotyczy to przede wszystkim nazwisk zakończonych na *-ski, -cki* (39 poświadczeń): *Andrzejewskie* (Cudz/Hor), *Czekałowskie* (Hor), *Guleckie* (Cudz), *Jankowskie* (Cudz/Hor), *Karkockie* (Cudz), *Kirkowskie* (Hor), *Koczerewskie* (Żup), *Kowalewskie* (Cudz/Hor), *Kozłowskie* (Hor), *Krasnowskie* (Hor), *Lisowskie* (Cudz), *Łozowskie* (Cudz), *Łobaczewskie* (Cudz), *Masalskie* (Hor), *Naramowskie* (Hor), *Pawłowskie* (Cudz), *Pietrowskie* (Hor), *Pisarewskie* (Cudz), *Polonskie* (Cudz), *Polyjanskie* (Cudz), *Pszybylskie* (Cudz), *Rogelskie* (Hor), *Santockie* (Cudz), *Sawickie* (Cudz), *Sinickie* (Żup), *Skarulskie* (Żup), *Sulżyckie* (Żup), *Wiszniewskie* (Żup), *Witkowskie* (Cudz), *Woronieckie* (Cudz), *Wysockie* (Żup), *Zabelskie* (Cudz), *Zabielskie* (Cudz), *Zabielskie* (Cudz), *Zajankowskie* (Cudz), *Zukowskie* (Cudz) [por. Maryniakowa 2001, 244; Konczewska 2014, 77].

Podobnie nienormatywne formy pojawiają się w przypadku nazwisk zakończonych na *-owicz, -ewicz* (2 poświadczenia): *Błażewicze* (Cudz), *Żdanowicze* (Hor). W materiale odnotowano także trzy formy z ogólnobiałoruską końcówką *-y* w liczbie mnogiej nazwisk tego typu: *Djatłowiczy* (Hor), *Łapszewiczy* (Cudz), *Macutkiewicz* (Cudz). Zastosowanie tych form wynika z braku rozróżnienia kategorii rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego w językach wschodniosłowiańskich, co uwidacznia się również w przykładzie *stroskane rodzice* (Żup).

## 5.2. Zakończenia *-ija, -yja, -ij, -ije, -aja* w *antroponomii*

W zakresie antroponomii można wskazać na dość liczną grupę imion zakończonych na *-ija, -yja*, reprezentowaną 25 poświadczeniami w materiale: *Apolonija* (Hor), *Emilija* (Żup/Cudz/Hor), *Leokadija* (Hor), *Marija* (Żup/Cudz/Hor), *Marija* (Żup), *Stefanija* (Żup/Cudz), *Teofilii* (Żup), *Valerija* (Żup), *Viktorija* (Cudz), *Wiktorija* (Cudz), *Zenobija* (Żup), *Zofija* (Cudz/Hor) [por. Kozłowska-Doda 2000, 114; Stelmaczek 2002, 89; Karaś 2010, 73; Konczewska 2014, 76; Ostrówka 2014, 53]. Z jednej strony zapisy te mogą być kontynuacją starszej normy ortograficznej sprzed reformy z 1936 roku, z drugiej zaś – mogą świadczyć o wpływie ortografii języka rosyjskiego, a w niektórych przypadkach również białoruskiego (np. *Emilija, Stefanija*).

Podobne tendencje widoczne są także w innych typach zakończeń imion i nazwisk, wykazujących wyraźne wpływy rosyjskie. Przykładowo zakończenie *-ij* (6 poświadczeń): *Genadij* (Hor), *Grigorij* (Hor), *Połujański* (Cudz), *Witalij* (Żup), *Zimnickij* (Cudz); *-ije* w liczbie mnogiej (3 poświadczenia): *Andrzejewskije* (Hor), *Kirkowskije* (Hor), *Zabielskije* (Cudz); *-aja* (2 poświadczenia): *Jasinskaja* (Cudz), *Zimnickaja* (Cudz). W przypadku zakończeń *-aja*

można również uwzględnić możliwy wpływ języka białoruskiego [por. Kozłowska-Doda 2000, 112].

### 5.3. *Akanie zmorphologizowane*

W zakresie fleksji odnotowano także zjawisko zmorphologizowanego akania, polegające na przejściu odnazalizowanej samogłoski nosowej *ę* w samogłoskę *a*. Osiem poświadczeń tego typu obejmują formy: *na pamiatka* (Żup), *na pamiątka* (Żup), *na pamiontka* (Żup), *na pamjatka* (Żup), *zostawił rodzina* (Hor). W rezultacie dochodzi do zrównania form biernika i mianownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na *-a*.

### 5.4. *Końcówki -u, -am w celowniku*

Poświadczone zostały również dwa przykłady uogólnienia końcówki *-u* w celowniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego: *kochanemu tatusiu* (Żup), *drogiemu ojcu i dziadku* (Cudz). Zjawisko to można wiązać z wpływem języków rosyjskiego i białoruskiego. W jednym z przykładów wystąpiła wschodniosłowiańska końcówka *-am* w celowniku liczby mnogiej: *pokój ich duszam* (Żup).

### 5.5. *Końcówki dopełniacza: -oj, -ow, -ów*

Wpływ języka rosyjskiego ujawnia się natomiast w pojedynczych formach takich jak *od bratowej* (Hor) – z rosyjską końcówką *-oj* dopełniacza liczby pojedynczej, oraz *od wnukof* (Żup) – z rosyjską końcówką dopełniacza liczby mnogiej *-ow* (w zapisie fonetycznym [of]). Ponadto dwukrotnie odnotowano uogólnienie końcówki *-ów* w dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników rodzaju żeńskiego: *od siostrów* (Żup/Cudz) [por. Syrnicka 2001, 303; Karaś 2011, 204; Konczewska 2014, 77]. Zjawisko to wskazuje na rozszerzenie wzorca deklinacyjnego właściwego dla rzeczowników męskich na formy żeńskie, co może być rezultatem niepełnej znajomości norm gramatycznych języka polskiego.

### 5.6. *Końcówka -m zamiast -my w formach czasu przyszłego*

Na uwagę zasługują dwie formy *pszyjdzem* (Hor) i *pszydziem* (Hor), reprezentujące 1. osobę liczby mnogiej czasu przyszłego, w których końcówka *-my* została zastąpiona przez *-m*. Zjawisko to można tłumaczyć interferencją gramatyczną języków wschodniosłowiańskich, w których analogiczne formy osobowe przybierają końcówkę *-m* (por. ros. *прудѣм*, biał. *прыдзем*).

## 6. Składnia

### 6.1. Szyk „nazwisko + imię”

Na płaszczyźnie składniowej w badanym materiale poświadczono 67 przypadków szyku odwrotnego typu „nazwisko + imię”, m.in.: *Bohdziewicz Henryk* (Żup), *Jasiewicz Józef* (Hor), *Makarewicz Maryja* (Cudz) i inne. Szyk tego typu jest charakterystyczny dla języków wschodniosłowiańskich, dlatego jego pojawienie się w polskojęzycznych inskrypcjach nagrobnych należy wiązać z wpływem ich składni. Warto jednak podkreślić, że układ ten może pełnić także funkcję pragmatyczną, ułatwiając identyfikację osoby zmarłej.

### 6.2. Występowanie imienia ojcowskiego

Ponadto w materiale odnotowano trzy przypadki użycia imienia ojcowskiego, tzw. *otczestwa*. Choć zjawisko to jest rzadkie, wyraźnie świadczy o wpływach systemu imiennego charakterystycznego dla języków wschodniosłowiańskich: *Łapszewicz Jadwiga Banifaciewna* (Cudz), *Peszko M.A.* (Cudz) (*M.A.* – prawdopodobnie inicjały imienia i tzw. *otczestwa*), *Raczko Jan Janowicz* (Cudz) [por. Kozłowska-Doda 2000, 112; Stelmaczonek 2002, 89; Czyżewski 2010, 83–84; Konczewska 2014, 72; Dudek-Szumigaj 2018, 92–95].

### 6.3. Konstrukcja dla + dopełniacz

Jednym z przykładów interferencji językowej z języków wschodniosłowiańskich jest użycie konstrukcji z przyimkiem *dla* połączonym z dopełniaczem zamiast właściwej dla języka ogólnopolskiego konstrukcji z celownikiem: *zostawili dla mnie smutek i łzy* (Cudz) [por. Konczewska 2014, 78].

### 6.4. Interferencje w składni liczebników i rzeczowników

W zakresie składni liczebników i rzeczowników odnotowano trzy niepoprawne konstrukcje liczebnikowo-rzeczownikowe: *żyła 41 rok* (Żup), *zyl 73 lat* (Żup), *żyła 89 lata* (Żup). Podobnie dwie formy takie jak: [zmarła] w 44 lat (Hor), [zmarł] w lat 84 (Żup), które pojawiają się w miejsce wyrażenia „w wieku”, wskazują na wpływ kalkowanych struktur składniowych języka rosyjskiego.

## 7. Leksyka

### 7.1. Zapożyczenia

Na płaszczyźnie leksykalnej widoczny jest wpływ języka rosyjskiego, czego przykładem jest użycie przyimka *ot* ‘od’ (Żup/Hor), który wystąpił 18 razy, np. *ot męża*. Nie można również wykluczyć zwykłego ubezdźwięcznienia odzwierciedlonego w zapisie tego przyimka [Maryniakowa 2001, 245]. Ponadto

jednokrotnie odnotowano leksem *pamiac* (Żup) w znaczeniu ‘pamiętka, pamięć’, zapożyczony z języka białoruskiego (biał. *памяць*).

## 7.2. Kontaminacje

Kolejnym przykładem interferencji jest jednokrotne użycie wyrażenia *od krszestnego* (Żup), będące kontaminacją ros. *крѣстный* i pol. *chrzestny*.

## 7.3. Antroponimia wschodniosłowiańska

W badanym materiale pojawiają się także imiona o wschodniosłowiańskim rodowodzie. Określenie ich dokładnego pochodzenia nie zawsze jest możliwe. Przykładem są imiona takie jak *Anton* (Hor) (2 poświadczenia) czy *Konstancina* (Żup) (1 poświadczenie), z których to drugie może mieć pochodzenie białoruskie.

## 8. Formuły

### 8.1. Pokój jej/ich duszy/duszo

Warto zwrócić uwagę na najczęściej występujące formuły inskrypcyjne na badanych cmentarzach. Najpowszechniejszą z nich jest zwrot typu *Pokój jego/jej/ich duszy/duszo*, który jest charakterystyczny zarówno dla analizowanego regionu, jak i dla obszaru Polski etnicznej.

### 8.2. Pamiętka / Pamięć / Na pamiętkę od kogo?

Na szczególną uwagę zasługuje jednak inna formuła: *Pamiętka / Pamięć / Na pamiętkę od kogo?* (rzadziej: *kogo?*). Przykłady tego typu konstrukcji to: *pamiętka od mamusi i siostry* (Cudź), *pamięć od rodziny* (Żup), *p. od męża* (Żup), *na pamiontka ot męża i dzieci* (Żup) i inne. Formuła ta ma charakter regionalny i nie występuje w inskrypcjach nagrobnych na terenie Polski etnicznej, natomiast jest spotykana w różnych częściach Białorusi i Litwy [por. Kozłowska-Doda 2000, 116; Maryniakowa 2001, 245; Stelmachonek 2002, 88; Karaś 2010, 71; Karaś 2011, 103; Łukuć 2011, 110; Konczewska 2014, 73], a także na pograniczu polsko-ukraińskim [Dudek-Szumigaj 2018, 208–209]. Można przypuszczać, że tego rodzaju konstrukcja stanowi kalkę językową z języków wschodniosłowiańskich, w których występują formuły typu *На долюгу (вечную) память от ...* [por. Łukuć 2011, 110; Konczewska 2014, 73].

## Podsumowanie

Analiza inskrypcji nagrobnych z cmentarzy pogranicza polsko-białorusko-litewskiego ujawnia złożone procesy językowe wynikające z wielowiekowej koegzystencji odmiennych systemów językowych i kultur. W materiale odnotowano liczne odstępstwa od polszczyzny ogólnej: 131 cech fonetycznych,

99 fleksyjnych, 76 składniowych, 22 leksykalne oraz 238 form graficznych. Najliczniejszą kategorię stanowią zjawiska z zakresu grafii (42% materiału), w tym przede wszystkim wahania typu *o* || *ó* || *u* (13,6%) oraz *l* || *ł* (11,3%). Cechy fonetyczne obejmują 23,2% przykładów, fleksyjne 17,5%, składniowe 13,4%, a leksykalne – 3,9%. Zjawiska te odzwierciedlają wpływy białoruskie i rosyjskie, przejawiające się m.in. w interferencjach fonetycznych, odmiennych wzorcach odmiany, niestandardowym szyku zdania czy regionalnych formułach typu *Pamiętka* / *Pamięć* / *Na pamiętkę od...* Choć język inskrypcji często odbiega od polszczyzny ogólnej, jego użycie jest ważne i ma głęboko symboliczny charakter – wyraża przywiązanie do polskiej tradycji, tożsamości i religii katolickiej, nawet w warunkach stopniowego zaniku żywej znajomości języka.

## Bibliografia

BESPYATOV, T., 2025a. *Population Statistics of Eastern Europe and Former USSR* [online]. URL: <http://pop-stat.mashke.org/belarus-ethnic-comm2009.htm> (25.10.2025).

BESPYATOV, T., 2025b. *Population Statistics of Eastern Europe & Former USSR* [online]. URL: <http://pop-stat.mashke.org/belarus-census-2019/hrodzienskaja.htm> (25.10.2025).

BORIDCZENKO, S., 2021. Язык как символ. О языке надгробий Пружанского некрополя. *Res Historica*, 52. 219–236. <https://doi.org/10.17951/rh.2021.52.219-236>

CZYŻEWSKI, F., 2010. Formuły identyfikacyjne ludności południowego Podlasia (na podstawie inskrypcji nagrobnych pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego). In PELCOWA, H. (red.). *W świecie nazw. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Czesławowi Kosyłowi*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 79–89.

DŁUGOSZ, K., 2010. *Inskrypcje nagrobne w ujęciu językoznawczym*. Wyd. II, zmienne i rozszerzone. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.

DUDEK-SZUMIGAJ, A., 2018. *Inskrypcje nagrobne pogranicza polsko-ukraińskiego. Studium genologiczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, 1938. *Wykaz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. T. 1: Województwo wileńskie*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

IVANICKAJA, T., 2021. Инфильтрация белорусизмов и регионализмов в польскоязычные и русскоязычные тексты на отдельных некрополях северо-запада современной Беларуси в XIX – первой половине XX в. (система вокализма). *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio FF – Philologiae*, 39(2). 209–226. <http://dx.doi.org/10.17951/ff.2021.39.2.209-226>

KARAŚ, H., 2010. Cmentarze na Litwie jako znak wielokulturowego dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego. In MĘDELSKA, J., SAWANIEWSKA-MOCHOWA, Z. (red.). *Językowe i kulturowe dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 62–75.

KARAŚ, H., 2011. Uwagi o polskich inskrypcjach nagrobnych na Litwie. In CZYŻEWSKI, F., DUDEK-SZUMIGAJ, A., FROLAK, L. (red.). *Nekropolie jako znak kultury*

*pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 93–105.

KONCZEWSKA, K., 2014. Uwagi o polszczyźnie inskrypcji nagrobnych na Grodzieńszczyźnie. *Acta Baltico-Slavica*, 38. 67–88. <https://doi.org/10.11649/abs.2014.013>

KOZŁOWSKA-DODA, J., 2000. Język polski napisów cmentarnych z Białorusi środkowej (rejon dzierżyński). In WOLNICZ-PAWŁOWSKA, E., SZUŁOWSKA, W. (red.). *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 109–122.

ŁUKUĆ, A., 2011. Cmentarze parafii rzymskokatolickiej Teolin na pograniczu polsko-białoruskim. In CZYŻEWSKI, F., DUDEK-SZUMIGAJ, A., FROLAK, L. (red.). *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 107–114.

MARYNIAKOWA, I., 2001. O języku inskrypcji nagrobnych na północnych Kresach. In RIEGER, J. (red.). *Studia nad polszczyzną kresową*. T. 10. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 241–246.

OSTRÓWKA, M., 2014. Napisy nagrobne w Rzeżycy i Krasławiu (Łotwa) jako przykład koegzystencji kultur i języków w Łatgalii. *Acta Baltico-Slavica*, 38. 40–66. <https://doi.org/10.11649/abs.2014.012>

STELMACZONEK, A., 2002. Język polski napisów cmentarnych w parafii dryświackiej koło Brasławia. In RIEGER, J. (red.). *Język mniejszości w otoczeniu obcym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 87–92.

SYRNICKA, K., 2001. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie. Tradycja i współczesność*. Wilno–Lublin: Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza.

WERENICZ, W., 2001. Napisy nagrobne z Kojdanowskiego jako świadectwo stosunków etnicznych, społecznych i wyznaniowych na środkowej Białorusi. In SMUŁKOWA, E., ENGELKING, A. (red.). *Język i kultura białoruska w kontakcie z sąsiadami: studia poświęcone Antoninie Obrębskiej-Jabłońskiej w stulecie urodzin*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 169–186.

ДОДА, Я., 1997. Моўныя асаблівасці надмагільных надпісаў беларуска-літоўскага сумежжа. *Весті Міжнароднай акадэміі вывучэння нацыянальных меншасцей*, 2. 34–36.

КУЛАГІН, А. М., 2008. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі.

НАСЕВІЧ, В. Л. (рэд.), 2009. *Вялікі гістарычны атлас Беларусі. У 3 тамах*. Т. 1, і інш. Мінск: Белкартаграфія.

## Bibliography (Transliteration)

DODA, IA., 1997. Moŭnyia asablivastsi nadmahil'nykh nadpisaŭ belaruska-litoŭskaha sumezhza. *Vesti Mizhnarodnai Akademii vyvuchennia natsyianal'nykh menshastsei*, 2. 34–36.

KULAHIN, A. M., 2008. *Katalickiia khramy Belarusi*. Minsk: Belarускаia Entsyklopedyia imia Petrusya Broŭki.

NASEVICH, V. L. (red.), 2009. *Vialiki histarychny atlas Belarusi. U 3 tamakh*. T. 1. Minsk: Belkartahrafiia.